

## РЕЦЕНЗІЯ

доктора філологічних наук, професора,  
Академіка НАН України,  
завідувача кафедри полоністики Навчально-наукового інституту філології  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка

**Радишевського Ростислава Петровича**

на дисертаційну роботу **Рибальченко Ольги Юріївни «Культурологема Волинь у літературі українсько-польського пограниччя (на матеріалі поезії Міжвоєнного двадцятиліття)»**, поданої на здобуття наукового ступеня доктора філософії в галузі знань 03 «Гуманітарні науки» за спеціальністю 035 «Філологія»

**Актуальність теми дослідження.** Проблематика літературного пограниччя не втрачає своєї актуальності з огляду на кілька важливих факторів – вона дозволяє здійснити реінтерпретацію того матеріалу, який частково був уже висвітлений на сторінках наукових видань, та розширити поле сучасних теоретико-літературознавчих досліджень завдяки новим методологічним підходам до опрацьованого матеріалу.

Уважаємо вдалим підходом звернення Ольги Рибальченко до категорії культурологеми, оскільки завдяки цьому вона уперше вводить у літературознавчий простір вивчення творчості поетичної групи «Волинь» важливий культурологічний аспект, даючи в перспективі можливість розвивати його на міждисциплінарному рівні.

Тому загалом варто відмітити, що дисертаційне дослідження Ольги Рибальченко написане на актуальну тему й характеризується ґрунтовним аналізом вітчизняних та зарубіжних літературознавчих праць, чітким висвітленням пунктів новизни, які заслуговують на увагу. Зокрема, культурологема «Волинь» представлена під кутом геопоетичних досліджень уперше.

**Оцінка рівня виконаних наукових завдань та рівня оволодіння здобувачем методологією наукової діяльності.** Найперше впадає в око

ґрунтовність та систематичність ідей дисертантки: її науковий пошук спрямований від загальних міркувань до аналізу конкретних прикладів і зрештою до самостійних узагальнень та концептуальних висновків. У дослідженні засвідчено високий рівень аналітичного й критичного мислення Ольги Рибальченко, готовність до створення власних оригінальних концепцій.

Окремо варто відзначити легкість наукового стилю дослідниці, оскільки ясність думки поєднується з широтою висловлювання, запропоновані визначення відповідають академічному енциклопедичному рівню, твердження і висновки є аргументованими й переконливими. Результати проведеного дослідження науково вмотивовані і цілком відповідають змістові роботи.

Дисертантка обрала вдалий методологічний підхід: від уточнення, осмислення теоретичних аспектів понять як літературознавчих категорій – до детального сюжетного, образного та ідейно-сислового аналізу поетичних творів міжвоєнної доби. Погляд Ольги Рибальченко на пограничну творчість цікавий, у ньому яскраво відбилися вподобання самої дослідниці. Вона аргументовано довела цінність текстів, обраних для аналізу.

Представлені у дисертації наукові положення, постановка мети і завдань, структура, рекомендації та практичні висновки є результатом новаторських авторських ідей і самостійного їх втілення в теоретичній та експериментальній частинах праці, що засвідчує високий рівень засвоєння здобувачкою методології наукової діяльності.

**Оцінка змісту та завершеності дисертації, її відповідності встановленим вимогам.** Дисертаційне дослідження Ольги Рибальченко чітко й логічно структуроване, завершене і повністю відповідає вимогам до такого виду робіт. До його традиційного поділу на вступ, висновки і три основні розділи зауважень немає. Ключові положення і тези викладені у роботі послідовно і тісно між собою взаємопов'язані. Примітно, що у прикінцевому бібліографічному списку, який складається із 260 позицій, переважають закордонні джерела, що свідчить про ґрунтовне вивчення дисертанткою предмету дослідження та її

вільне володіння іноземними мовами, зокрема польською, що вкрай необхідне для вивчення пограничної літератури.

**У першому розділі** теоретичного характеру вагомими є роздуми Ольги Рибальченко над засадничими теоретичними питаннями. Зокрема, вона розглядає поняття «культурного / літературного пограниччя», враховуючи часом супротивні позиції уживачів цього терміну. Авторка розмежовує поняття «фронтир», «креси» та «пограниччя», що поглиблює розуміння останнього. Водночас, вона доводить, що термін «пограниччя» несе у собі позитивні сучасні міжкультурні конотації, звертаючи увагу на розуміння пограничного простору в різних смислах, які вдало накладаються на тематику «волинського тексту». Доречним також вважаємо висвітлення у цій частині дисертації теорії геопоетичних маркувань, яка пригодилася дисертантці у наступних частинах роботи, під час аналізу зібраного фактологічного матеріалу.

**У другому розділі роботи** заслуговує на значну увагу ідея простежити, в руслі яких літературних течій створено проаналізовані художні твори із врахуванням біографічного, історичного та естетичного чинників. Зосередження над катастрофізмом і автентизмом допомогло дисертантці правильно розставити смислові домінанти дослідження.

Вдалим є окреслення культурного простору пограниччя, в межах якого розвивалися катастрофічні та автентичні мотиви, представлені у творчому доробку Ю. Лободовського, С. Шайдака, Я. Спєвака, В. Іванюка, Ч. Янчарського та інших авторів. Вражає різноманіття опрацьованих художніх творів і новий ракурс їхнього дослідження, адже серед них і поезії українських еміграційних авторів, і польські вірші, написані на Волині, і лірика Ч. Мілоша та Ю. Чеховича, які значно вплинули на розвиток пограничної культури, що слушно зазначила дисертантка в одному із підрозділів другої частини роботи.

Особливий інтерес для літературознавства становить **третій розділ** *«Культурологічні маркери міжвоєнного волинського простору: поетична група «Волинь»»*, у якому Ольга Рибальченко систематизовано простежує розвиток поетичної спадщини групи «Волинь» у культурологічному контексті

пограниччя, що у вітчизняній науці розглянуто взагалі уперше, а також надає цим студіям кількох важливим напрямків розвитку: з огляду на феміністичні елементи, міфологію, геопоетику. Дослідниця підходить до кожного з творчих доробків поетичної групи «Волинь» комплексно, прагнучи завбачити в ньому типові риси епохи, індивідуалізм, художньо-естетичні та світоглядні цінності.

Дисертантка занурюється у волинську автентичну поезію між Першою і Другою світовими війнами, намагаючись встановити її основні характерні риси, як-от волинські пейзажі, історії людей землі та метафізичне окреслення місцевого побуту. Водночас вона простежує волинські катастрофічні мотиви у міжвоєнній літературі, аналізує вплив політики та патріотичних інспірацій на розвиток тогочасної поезії, проводить паралелі між творами різних представників групи «Волинь», знаходить точки їх перетину, але водночас фіксує видимі та приховані відмінності. Цей різнобічний аналіз сприяє цілісності і повноті проведеного дослідження.

**Наукова новизна результатів проведених досліджень та наукова обґрунтованість.** Результати проведених авторкою досліджень є суттєвим внеском у розуміння літературного простору українсько-польського пограниччя, розглянутого крізь призму культурологеми «Волинь». Серед основних аспектів наукової новизни дослідження виділяємо такі:

1. Окреслено теоретичні засади геопоетики Волині крізь призму категорії «малої вітчизни».
2. Визначено та схарактеризовано особливості «волинського тексту» в субкультурній площині.
3. Систематизовано наукові підходи до вивчення українсько-польського пограниччя в контексті літератури, зокрема 20-30-х рр. XX ст.
4. Проаналізовано і систематизовано на тлі розвитку польської та української літератур катастрофічні елементи у творах волинських авторів міжвоєнного періоду та їхніх сучасників.

5. Оприятлено автентизм як один із ключових напрямів розвитку міжвоєнної поезії, вказано на різноманіття його проявів у кожного з представників поетичної групи «Волинь».
6. Аргументовано доведено, що особливості авторського світобачення представників поетичної групи «Волинь» в процесі формування «волинського тексту» залежали від біографічних і суспільних чинників.
7. Виявлено міфологічні елементи у творчих проєктах представників поетичної групи «Волинь».
8. Окреслено геопоетичні маркери волинської поезії міжвоєнного періоду.

Наукова обґрунтованість досліджень підкріплена широким використанням багатого джерельного апарату, нових й актуальних літературознавчих праць і теорій. Авторка підтвердила свої висновки об'єктивним аналізом фактів і текстів, порівняннями з іншими культурними контекстами.

**Практичне значення одержаних результатів.** Матеріали та результати проведеного дослідження можуть бути корисними під час викладання нормативних та вибіркових освітніх компонентів теоретико-літературознавчого характеру, а також у межах написання наступних наукових робіт – як студентського, так і професійного наукового рівня, зокрема тез, статей, монографій і навчально-наукових посібників.

**Оцінка змісту та завершеності дисертації, її відповідності встановленим вимогам.** Дисертацію Ольги Рибальченко можна вважати цілісним і систематичним дослідженням з оригінальним авторським поглядом на обрану тему. Дисертантка опрацювала великий масив джерел, монографічної та періодичної літератури, особливо іноземними мовами. Унаслідок цього у роботі простежується логічність та структурованість у викладенні матеріалу, формулюванні власних висновків та узагальнень, що вирізняються новизною. Актуальність дисертації обумовлена прагненням Ольги Рибальченко долучитися до сучасних теоретичних дискусій про сутність таких категорій, як літературне пограниччя, геопоетика, культурологема Волинь.

**Повнота викладу наукових положень, висновків та рекомендацій у наукових публікаціях.** Апробація результатів здійснена на високому науковому рівні. Дисертантка видала 3 статті у вітчизняних фахових збірниках категорії Б, 1 статтю – у зарубіжному виданні, який входить до наукометричної бази Scopus, брала участь у багатьох наукових конференціях і семінарах вітчизняного та міжнародного рівнів, за матеріалами конференційних виступів видала 4 тез у наукових збірниках.

**Дані про відсутність текстових запозичень та порушень академічної доброчесності.** Представлена до захисту робота Ольги Рибальченко – цілком оригінальне і самостійне дослідження, усі висунуті в ній ідеї та наукові положення отримані авторкою особисто.

**Зауваження та дискусійні положення щодо змісту дисертації.** У процесі ознайомлення з дисертацією виникнуло кілька дискусійних запитань:

1. Оскільки культурологема Волинь у роботі оприявлена у межах «волинського тексту», виникає потреба уточнення, що дисертантка має на увазі під поняттям «волинського тексту», твори ще яких авторів, окрім опрацьованих в ході дослідження, можна зарахувати до цього текстового масиву?

2. Переглядаючи бібліографічні джерела, доходимо до висновку, що їх значно більше іноземною мовою, аніж українською, тож напрошується логічне запитання: Чи польськомовною поетичною творчістю на Волині достатньо цікавилися вітчизняні, українські літературознавці? На чиї праці потрібно звернути найбільшу увагу?

3. Наступне запитання логічно виникає із попереднього і також стосується бібліографічних джерел. Чи існує вільний доступ до поезії Міжвоєнного двадцятиліття, створеної на Волині? Які видання в цьому напрямі Ви можете порекомендувати?

4. Уточніть, будь ласка, що означають вказані у роботі чотири вектори розвитку міжвоєнного катастрофізму.

Маємо незначне зауваження щодо оформлення роботи, яке простежуємо, на с. 45, де оцінено вплив лірики Мечислава Яструна на поезію міжвоєнного

періоду. Твори цього автора подані спочатку у польській версії і далі в українському перекладі, натомість у всіх інших випадках в роботі спочатку запропоновано український варіант назви твору, а потім посилання на польський оригінал. Обидва варіанти є можливими, однак пані Ользі варто було б вибрати один із них і чітко його дотримуватися. Помічене нами відхилення від чітко аргументованої структури дисертації не применшує якості проведеного дослідження, проте варто було б внести правки у зазначений фрагмент.

**Загальний висновок.** Загалом дисертаційна робота «Культурологема Волинь у літературі українсько-польського пограниччя (на матеріалі поезії Міжвоєнного двадцятиліття)» на здобуття ступеня доктора філософії за спеціальністю 035 «Філологія» Рибальченко Ольги Юріївни є самостійною оригінальною завершеною науковою працею, в якій еволюція модерністської доби уповні відображена у «волинському тексті» міжвоєнного періоду, зокрема його поетичній версії. Дисертація відповідає вимогам «Порядку підготовки здобувачів вищої освіти ступеня доктора філософії та доктора наук у закладах вищої освіти (наукових установах)», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 23 березня 2016 р. № 261, а також «Порядку присудження ступеня доктора філософії та скасування рішення разової спеціалізованої вченої ради закладу вищої освіти, наукової установи про присудження ступеня доктора філософії», затвердженого постановою Кабінету Міністрів України від 12 січня 2022 р. № 44, що дає підстави до присудження Рибальченко Ользі Юріївні наукового ступеня доктора філософії зі спеціальності 035 «Філологія».

**Рецензент:**

доктор філологічних наук, професор,  
академік НАНУ, завідувач кафедри полоністики  
Навчально-наукового інституту філології  
Київського національного університету  
імені Тараса Шевченка

**Ростислав РАДИШЕВСЬКИЙ**